

*Гончарук А., Топішко І. І.,
Національний університет "Острозька академія"*

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У статті розглядається поняття, структура та значення власного капіталу для банківської системи України. Ми розглядаємо сучасний стан формування власного капіталу комерційних банків, а також пропонуємо шляхи перспективного його розвитку.

На сьогодні банківські установи демонструють яскраві приклади вражаючих змін у структурі фінансової системи та постійного зростання ролі фінансових інститутів у процесі реформ і економічного розвитку. Банківській сектор перетворюється на ключовий елемент сучасної ринкової економіки. Він демонструє високі кількісні темпи зростання масштабів своєї діяльності та істотний вплив на всі ланки економічної системи.

Здатність банківської системи створювати гроші базується на умові, відповідно до якої комерційні банки в змозі використовувати свої можливості зі створення грошей за допомогою кредитування, а юридичні та фізичні особи надавати та позичати гроші, але слід зауважити, що можливість комерційних банків надавати позики змінюється, і в цьому полягає одна з причин необхідності визначення власного капіталу банків.

Власний капітал комерційного банку становить одне з головних джерел ресурсів банку. За рахунок власного капіталу банки покривають близько 20 – 25% загальної потреби в ресурсах. Він незамінний на початкових етапах діяльності банку, коли засновники здійснюють низку первісних витрат, без яких банк не може почати своєї діяльності. Не менш важлива роль власного капіталу банку як джерела фінансування витрат банку на наступних етапах його діяльності.

Крім того, значення для діяльності банку має капітал, оскільки від його розміру істотною мірою залежать:

– фінансовий стан банку;

- забезпеченість ресурсами, потрібними для роботи банку;
- створення бази для подальшого зростання і розширення;
- захисту банків від ризику;
- довіра до банку клієнтів, зокрема інвесторів.

Власний капітал банку – це основа основ діяльності будь-якого банку, оскільки процеси утворення і надання позик перебувають у тісному зв'язку. Тому розуміння економічного змісту власного капіталу банку, значення проблем пов'язаних із їх ефективним формуванням і доцільним використанням, надзвичайно важливе, особливо для українських банків. Саме нашим, вітчизняним, комерційним банкам надзвичайно важко вирішувати це питання – створення та ефективне використання капіталу банків, тому що українська банківська система є досить молодою, вона тільки на початковому етапі свого розвитку.

Економічну суть поняття “власний капітал” комерційного банку розглядали такі видатні вчені, як А. Сміт, Дж. С. Мілль, А. Маршал, Й. Шумпетер, П. Роуз, та такі визначні вчені – С. Сиротян, О. Дзюблюк, Ж. Довгань, О. Кириченко, Ж. Мартинюк, А. Мороз, А. Ятченко та інші.

Термін капітал (фр., англ. *captal, captalis* – головний) означає багатство (цінні папери, грошові кошти, майно), яке використовується для власного збільшення. Звідси можна дати таке визначення власного капіталу банку: власний капітал банку – це сукупність внесень власниками – учасниками капіталу – власних коштів, які зростають у результаті ефективної банківської діяльності у процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових надходжень з боку учасників.

Власний капітал КБ займає невелику питому вагу у сукупному капіталі. Для комерційного банку достатнім буде 8% від загального капіталу. Це обумовлено специфікою банківської діяльності. Банк користується, в основному чужими грошима, а власні кошти служать передусім для страхування інтересів вкладників і кредиторів банку, а також для покриття можливих збитків від банківської діяльності. Досить відчутна роль власного капіталу як джерела забезпечення оперативної діяльності комерційного банку на перших порах після його утворення.

Власний капітал банку виконує такі функції:

- оперативна;
- захисна;
- регулююча.

Оперативна функція пов'язана з фінансуванням статутного капіталу, ліцензуванням операцій, придбанням обладнання, запрошенням працівників для здійснення банківської діяльності. Однак недооцінювати чи ігнорувати її не слід, особливо на перших кроках створення та діяльності банку, коли за рахунок його власного капіталу формується його інфраструктура та розгортається банківська діяльність. Відчутна роль цієї функції власного капіталу у процесі подальшого розширення і впровадження нових банківських технологій та продуктів.

Захисна функція: капітал – це амортизаційна “подушка”, яка поглинає можливі втрати, яких банк зазнає в процесі діяльності під впливом ризиків. Для цього створюються відповідні резерви. Роль захисної функції власного капіталу змінюється під дією багатьох факторів загальноекономічного та фінансового стану країни, а також стабільності грошової сфери; стану гарантування вкладів у країні, стратегії і тактики банків, насамперед у галузі підпорядкування їх забезпеченню ліквідності та фінансової стійкості.

Регулююча функція на основі капіталу НБУ розраховує більшість економічних нормативів, а також здійснює класифікацію (рейтинг) банків відповідно до їх фінансового становища. Сутність регулюючої функції полягає в тому, що через фіксацію розміру власного капіталу (або окремих його складових) регулювальні та наглядові органи впливають на діяльність банку в цілому. Зокрема, встановлення нормативу адекватності регулятивного капіталу (платоспроможності) має на меті не допустити надмірної мінімізації банками капіталу заради максимізації отримуваних доходів, знизити ризик банкрутства банків та підвищити рівень захисту інтересів вкладників та кредиторів.

Отже, функції власного капіталу забезпечують його стабільність та фінансову стійкість. Також вони забезпечують ефективність формування, розподілу та використання його в процесі банківської діяльності.

Краще зрозуміти сутність власного банківського капіталу ми можемо через його класифікацію.

До власних ресурсів комерційних банків, або до банківського капіталу, належать фонди, які створюються банками для забезпечення фінансової сталості, комерційної і господарської діяльності, а також прибуток поточного і минулого років.

Порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності

капітал комерційних банків має значно меншу частку в сукупному капіталі. Це пояснюється специфікою діяльності комерційної банківської установи, яка здійснюється мобілізацією вільних коштів на грошовому ринку і надає їх у борг. Тому капітал банківської діяльності має призначення, що відрізняється від інших сфер підприємницької діяльності.

Власний капітал банку поділяють на капітал першого й другого рівня, або основний і додатковий капітал. До капіталу банку не включаються елементи, що асоціюються з імовірними й потенційними збитками, вони не використовуються для покриття непередбачуваних збитків, а сформовані під ризики конкретних актів банку (резерви за кредитними операціями, за портфелем цінних паперів та дебіторською заборгованістю).

Основний капітал вважається незмінним і таким, що не підлягає перепродажу, перерозподілу та повинен повністю покривати поточні збитки. Додатковий капітал має менш постійний характер і його величина піддається змінам.

Основний капітал складається з таких елементів:

- фактично сплачений зареєстрований статутний капітал;
- дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу;
- емісійні різниці (емісійний дохід);
- резервні фонди, які створюються згідно із законами України;
- загальні резерви, що створюються під невизначений ризик під час проведення банківських операцій;
- прибуток минулих років;
- прибуток минулих років, що очікує затвердження.

Загальна величина основного капіталу визначається з урахуванням величини очікуваних (можливих) збитків за невиконаними зобов'язаннями контрагентів та зменшується на суму:

– недосформованих резервів під можливі збитки за кредитними операціями, операціями з цінними паперами, дебіторською заборгованістю, простроченими понад 30 днів та сумнівними щодо отримання нарахованими доходами за активними операціями;

– коштів, розміщених на кореспондентських рахунках у банках (резидентах і нерезидентах), які визнані банкрутами або ліквідовуються за рішенням уповноважених органів, або які зареєстровані в офшорних зонах;

– нематеріальних активів за мінусом суми зносу;

- капітальних вкладень у нематеріальні активи;
- збитків минулих років і збитків минулих років, що очікують затвердження;
- збитків поточного року.

Додатковий капітал складається з таких елементів:

- резерви під стандартну заборгованість інших банків;
- резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків;
- результат переоцінки статутного капіталу з урахуванням індексу девальвації чи ревальвації гривні;
- результат переоцінки основних засобів;
- прибуток поточного року;
- субординований борг, що враховується до капіталу (субординований капітал).

Структура банківського капіталу не є сталою за якісним складом і змінюється протягом року залежно від багатьох чинників, зокрема від якості активів, використання прибутку, політики банку щодо забезпечення приросту капітальної бази тощо.

Для того, аби виявити певні тенденції в динаміці обсягів власного капіталу, ми спробували проаналізувати капітал банків України за 2005-2007рр.

Таблиця 1.

Динаміка власного капіталу комерційних банків за 2005-2007 рр.

Показник	2005	2006	2007	Темпи росту		Темпи приросту	
				06-05	07-06	06/05	07/06
Власний капітал	25450853	42566109	69578274	17115256	27012165	1,67	1,634593
у тому числі:							
статутний капітал	16144439	26266179	42872630	10121740	16606451	1,62	1,6
резерви	5505604	5350446	15201740	-155158	9851294	0,97	2,8

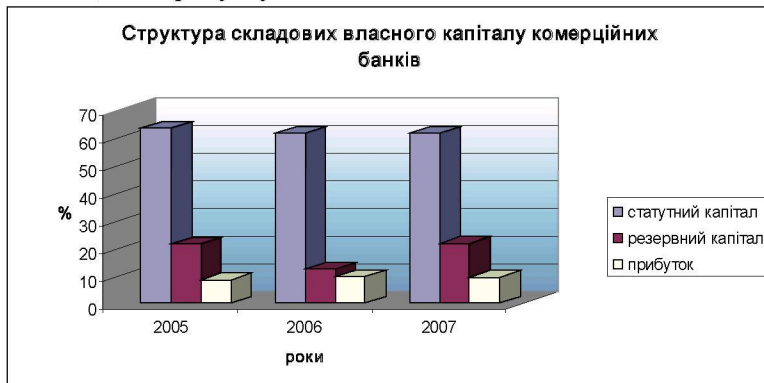
прибуток	2170124	4144473	6619689	1974349	2475216	1,9	1,5
----------	---------	---------	---------	---------	---------	-----	-----

З отриманих даних ми можемо побачити тенденції збільшення величини власного капіталу з кожним роком на 1,6724 в 2006 році, та 1,6345 в 2007 році. Збільшення власного капіталу в першу чергу відбулося за рахунок збільшення статутного капіталу майже на 0,52%.

*Таблиця 2.
Динаміка структури власного капіталу комерційних банків
України за 2005–2007 рр.*

Вид капіталу/роки	Відсоток до власного капіталу, %		
	2005	2006	2007
статутний	63,4	61,7	61,6
резервний	21,6	12,5	21,8
прибуток	8,5	9,7	9,51

У таблиці 2 показано відсоткове значення кожної складової власного капіталу. Очевидно, що найбільшу частку тут займає статутний капітал. Досить низьким є відсоток прибутку в власному капіталі, хоча основною метою діяльності банків і є отримання цього прибутку.

Також слід зазначити, що разом зі зміною статутного капіталу змінювалось відсоткове значення власного капіталу в пасивному капіталі. Це передусім пов'язано зі зміною показників

власного капіталу, тому що в середньому частка власного капіталу в пасиві банку становить 83 %. Тому зміна хоча б одного з показників власного капіталу призведе до зміни усього пасиву.

Визначаючи показники адекватності, ми спробували згрупувати їх і звести до загальної таблиці, яка має наступний вигляд (табл. 3).

Таблиця 3.

Показники адекватності власного капіталу за 2005 – 2006 роки

№	Норматив/ роки		2005	2006	2007
1	Н1	Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу	26373386	41148342	72264704
2	Н2	Норматив адекватності регулятивного капіталу (не менше 10%)	14,95	14,19	13,92
3	Н3	Норматив адекватності основного капіталу (не менше 4%)	9,36	9,34	8,91

Звідси видно, що показник адекватності регулятивного є вищими за норми, установлені НБУ. Досі вони є позитивними, але прослідковується динаміка зниження показників адекватності регулятивного капіталу на – 0,3 та адекватності основного капіталу на – 0,45 в 2007 порівняно з 2005. Це свідчить про зниження здатності банку своєчасно і в повному обсязі розраховуватися зі своїми зобов'язаннями, що впливають із кредитними та іншими операціями грошового характеру. Адже чим вище значення показника адекватності регулятивного капіталу, тим більша частина ризику, що її приймають власники банку і навпаки: чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори та вкладники банку.

Необхідно визнати той факт, що банківська система України залишається слабкою. Усього 15 банків мають капітал, достатній для видачі одному позичальнику кредиту в розмірі понад 10 млн. євро, шість банків можуть видати “в одні руки” більш як 20 млн. євро й лише три – 50 млн. євро. 89 банків НБУ відносить до четвертої групи – з активами менш як 100 млн. євро, із них 54 (половина діючих банків) мають активи менш як 50 млн. євро і близько 26 – менш як 25 млн. євро. Більше того, загострюється тенденція розбалансованості між темпами зрос-

тання капіталів банків та обсягами їхніх активних операцій. Ці диспропорції негативно впливають на рівень адекватності банківського капіталу. У цілому по банківській системі рівень адекватності знизився до найнижчої за даний період позначки – 13.92%. При цьому зниження відбулося майже у 80% банків. У дев'яти банків рівень адекватності регулятивного капіталу зараз менший від 11%, тобто наближається до нижньої межі. Про погіршення якості капіталу свідчить і те, що у 18 банків частка переоцінки основних коштів становить понад 20% (один із найбільш широко використовуваних способів для “надування” банківського капіталу).

Загалом можна зробити підсумок, що на сьогодні є статті активу комерційних банків зростають, існують позитивні тенденції на створення нових підходів до його формування, відбувається диверсифікація його основних показників починають займати своє вагоме місце операції пов'язані з цінними паперами, фінансування міжнародної торгівлі, комерційних угод між підприємствами, але не можна не зважати на існуючі проблеми, які відіграють велику роль при збалансуванні фінансових ресурсів комерційних банків окреслення найоптимальніших напрямків та забезпеченні фінансової стійкості комерційним банкам України і водночас гарантування фінансової безпеки для своїх клієнтів.

Перспективними шляхами для підвищення розміру власного капіталу було визнано:

- 1) випуск акцій;
- 2) збільшення розміру субординованого боргу;
- 3) злиття банків;
- 4) залучення іноземних інвестицій.

Перший передбачає випуск акцій банком для подальшого продажу акціонерам. Кошти від продажу акцій, зараховуються до власного капіталу і тим самим збільшують його частку.

Як відомо, субординований борг – це звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які відповідно до угоди, не можна взяти з банку раніше 5-ти років, а у випадку банкрутства повертаються інвестору після погашення боргів усіх інших кредиторів, тобто в останню чергу. За рахунок збільшення його величини банк може збільшувати величину основного капіталу, тобто збільшення власного капіталу.

Для сприятливого інвестиційного середовища, банк, в першу чергу, має дбати про свій імідж, показники активу та пасиву, а

також про конкурентоздатність на ринку фінансових послуг, довіру клієнтів до банку та місце в рейтингу НБУ. Все вище зазначене допоможе банку стати інвестиційним привабливим та допоможе збільшити кількість клієнтів.

Отже, власний капітал комерційного банку – це першооснова його створення та ефективного функціонування. Збільшення розміру капіталу дозволяє банку відповідно розширювати варіантні межі своєї діяльності та, разом з тим, здійснювати складніші, ризикованіші й більш дохідні операції на фінансових ринках. Розмір та структура капіталу дозволяє судити про стійкість, надійність і стабільність банку та банківської системи загалом.

Список використаних джерел:

1. Бюлетень Національного банку України. – 2007, серпень. – С. 22-25.
2. Вісник НБУ. – 2006, листопад. – С.77.
3. Економіка України. – 2008. – №2. – С. 37-46.
4. Фінанси України. – 2007. – №9. – С. 75-87.
5. Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №11. – С. 41-48.